

Radosław Kurek

ORCID: 0000-0002-6764-7824

(Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie)

„...ABY KAŻDY OKRUCH HISTORII ZOSTAŁ URATOWANY!” – REALIZACJA PROJEKTU ARCHIWUM PEŁNE PAMIĘCI W ODDZIALE INSTYTUTU PAMIĘCI NARODOWEJ W KRAKOWIE

Dziętnastego maja 2017 r. w czasie konferencji prasowej zorganizowanej na Przystanku Historia – Centrum Edukacyjnym IPN im. Janusza Kurtyki w Warszawie prezes Instytutu Pamięci Narodowej dr Jarosław Szarek zainaugurował projekt pod nazwą „Archiwum Pełne Pamięci”. Jego głównym celem było – i jest do chwili obecnej – gromadzenie w Instytucie materiałów historycznych (dokumentów, fotografii, pamiątek i in.) przekazanych przez osoby prywatne i instytucje, zarówno z Polski, jak i z zagranicy. Podczas konferencji dyrektor Archiwum IPN Marzena Kruk podkreśliła: „Uruchomienie projektu to realizacja misji, o jakiej mówi ustawa o IPN – w preambule wskazuje ona bowiem na potrzebę ocalenia dziedzictwa narodowego”¹.

Należy podkreślić, że uruchomienie projektu nie było równoznaczne z rozpoczęciem przyjmowania przez IPN materiałów historycznych znajdujących się w zbiorach prywatnych oraz instytucji. Zarówno w centrali Instytutu, jak i w poszczególnych oddziałach na terenie całej Polski działalność taka prowadzona była już znacznie wcześniej. Przykładowo w poznańskim oddziale IPN przyjęła ona formę akcji prowadzonej pod nazwą „Gromadzimy historię”. Zainicjowanie APP pozwoliło jednak na znaczne ujednoczenie tych zabiegów oraz na uruchomienie ogólnopolskiej akcji promocyjnej projektu, m.in.

---

¹ *Archiwum Pełne Pamięci – ruszył nowy projekt i portal IPN. Konferencja inauguracyjna nowego projektu i portal IPN – Archiwum Pełne Pamięci*, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/40161,Konferencja-prasowa-na-temat-nowego-projektu-IPN-Archiwum-Pelne-Pamieci-19-maja-.html> (dostęp 24 VIII 2021 r.).

utworzono specjalną witrynę internetową (www.archiwumpamieci.pl), wydrukowano ulotki i plakaty w różnych językach informujące o najważniejszych założeniach i celach projektu, a także zaczęto publikować pierwsze teksty poświęcone najciekawszym materiałom historycznym, które zostały pozyskane tą drogą.

Warto przy tym zwrócić szczególną uwagę, że w ramach projektu Instytut Pamięci Narodowej po raz pierwszy na tak szeroką skalę sformułował spójną i jednolitą narrację, która ma uwrażliwić społeczeństwo na problem porzucania i niszczenia – niejednokrotnie bezcennych – materiałów historycznych. Jak zaznaczył prezes IPN, projekt „ma służyć ratowaniu naszego dziedzictwa kulturowego, w tym cennych dokumentów, które – choć dla poprzednich pokoleń Polaków były relikwiami, dziś ludziom nieznanymi ich wartości mogą się wydać zbiorem papierów bez wartości”². Po niemal pięciu latach funkcjonowania APP, kiedy to znaczna część przejętych przez IPN materiałów historycznych została dosłownie uratowana przed wyrzuceniem na śmieci, diagnoza ta pozostaje aktualna. Dlatego należy uznać za celowe, aby w przyszłości jeszcze mocniej eksponować ten czysto pedagogiczny komponent przedsięwzięcia – w szczególności w stosunku do najmłodszych pokoleń Polaków.

Ze względu na najważniejszy cel projektu większość zadań realizowana jest przez pion archiwalny Instytutu, a co za tym idzie – w oddziale krakowskim przez Oddziałowe Archiwum IPN w Krakowie z siedzibą w Wieliczce. Przez pierwsze lata jego funkcjonowania udało się tutaj zgromadzić około 200 darów o bardzo zróżnicowanej wielkości i tematyce historycznej. Są wśród nich zarówno te złożone z zaledwie kilku lub kilkunastu dokumentów, jak i bardzo obszerne, zasługujące na miano prywatnych archiwów. Rozpiętość tematyczna i czasowa zdaje się być jeszcze większa. W przekazanych archiwaliach bez problemu natrafimy na materiały dotyczące historii społecznej i politycznej oraz historii nauki i inżynierii miejskiej. Okres ich wytworzenia wypełnia ramy czasowe przewidziane w ustawie o IPN-KŚZpNP z 1998 r. (1917–1990) i tylko w uzasadnionych przypadkach nieznacznie je przekracza (np. z uwagi na merytoryczną ciągłość materiałów lub zastrzeżoną przez darczyńcę niepodzielność przekazanego zbioru).

Zgromadzone materiały są starannie zabezpieczane i opisywane przez pracowników Instytutu, tak aby przez kolejne lata mogły one służyć badaczom najnowszej historii lub jako pomoc edukacyjna dla najmłodszych pokoleń Polaków. Niekiedy wiąże się to z koniecznością czasowego ich przekazania do konserwacji w centrali IPN w Warszawie lub do wyspecjalizowanych instytucji zewnętrznych, np. FilMOTEKI Narodowej – Instytutu Audiowizualnego. Standardową procedurą wykonywaną przez Oddziałowe Archiwum IPN w Krakowie jest natomiast digitalizacja najcenniejszych darów. W szczególności dotyczy ona tych materiałów, które zostały jedynie użyte w celu wykonania kopii na potrzeby Instytutu. Uzyskane tą drogą pliki są włączane do zasobu archiwalnego krakowskiego oddziału IPN, a oryginały zwracane właścicielowi.

Opracowanie merytoryczne rozpoczyna się już na etapie spotkania z darczyńcą, kiedy ustalane są najważniejsze fakty związane z przekazywanymi materiałami (identyfikacja osób uwiecznionych na fotografiach, spisywanie relacji związanych z dokumentacją itp.). Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że darczyńcy niejednokrotnie

² *Ibidem.*

są bardzo mocno zaangażowani w merytoryczne opracowanie oddanych przez siebie materiałów. Część z nich staje się również ambasadorami projektu w gronie swoich rodzin i znajomych. Bez wątpienia przyczyniło się to do sytuacji, w której z roku na rok darczyńców przybywa. Systematycznie rośnie również liczba konsultacji telefonicznych i e-mailowych, podczas których kontaktujące się z Instytutem osoby chcą się upewnić, czy posiadane przez nie materiały przedstawiają wartość historyczną i archiwalną. W kilku przypadkach pozwoliło to uchronić wartościowe archiwalia przed ich bezpowrotnym zniszczeniem.

Informacje zgromadzone na temat pozyskanych materiałów służą pracownikom Instytutu do stworzenia możliwie najdokładniejszych pomocy archiwalnych. W pierwszej kolejności są one zamieszczane w elektronicznym systemie informacji archiwalnej „Cyfrowe Archiwum”, a następnie publikowane w internetowym Inwentarzu archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej. W ramach witryny internetowej APP prowadzona jest również osobna ewidencja materiałów pozyskanych w ramach projektu. W zakładce „Zaufali nam” dostępna jest wyszukiwarka, która w łatwy i szybki sposób pozwala odszukać podstawowe informacje na temat wszystkich przekazanych tą drogą materiałów.

Ponadto krakowski oddział Instytutu aktywnie promuje przedsięwzięcie, m.in. poprzez publikacje poświęcone najcenniejszym darom zgromadzonym w zasobie archiwalnym. Teksty te ukazują się zarówno na głównej witrynie internetowej Instytutu (www.ipn.gov.pl), jak i w mediach społecznościowych (Facebook, Twitter) oraz na stronie internetowej APP, w zakładce „Pamiętamy”³. We wrześniu 2021 r. ukazała się również publikacja książkowa podsumowująca pierwsze efekty projektu w skali całego kraju. Na jej kartach można odnaleźć trzy artykuły pracowników Oddziałowego Archiwum IPN w Krakowie (Rafała Dyrca, Iwony Dziuby i Radosława Kurka) opisujące wybrane dary, które stały się częścią zasobu archiwalnego krakowskiego oddziału IPN⁴.

³ Zob.: R. Dyrca, I. Dziuba, *Bohaterowie wojny polsko-bolszewickiej w dokumentach z Oddziałowego Archiwum IPN w Krakowie*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/105566,Archiwum-Pelne-Pamieci-na-stulecie-Bitwy-Warszawskiej-Ludwik-Sobalski-i-Antoni-M.html> (dostęp 7 IX 2021 r.); R. Kurek, *Rękopis wspomnień o Ignacym Janie Paderewskim wyrzucony na śmieci w centrum Krakowa*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/146347,Rekopis-wspomnien-o-Ignacym-Janie-Paderewskim-wyrzucony-na-smieci-w-centrum-Krak.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.); *idem*, *Aleksander Kołodziejczyk z pierwszego masowego transportu więźniów do KL Auschwitz*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/145090,Archiwum-Pelne-Pamieci-Aleksander-Kolodziejczyk-z-pierwszego-masowego-transportu.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.); *idem*, *Rolnicza „Solidarność” w Charsznicy*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/144452,Archiwum-Pelne-Pamieci-Rolnicza-Solidarnosc-w-Charsznicy.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.); *idem*, *Mateczka z Ravensbrück*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/140180,Mateczka-z-Ravensbrck.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.); *idem*, *Adolf Nitka w niemieckiej niewoli*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/135484,Adolf-Nitka-w-niemieckiej-niewoli.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.); *idem*, *Pamiętką z Montelupich*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/125465,Pamiatka-z-Montelupich.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.); *idem*, *Witos, Mierzwa, Mikołajczyk, Reymont... Unikatowa kolekcja zdjęć przekazana krakowskiemu IPN*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/120976,Archiwum-Pelne-Pamieci-Witos-Mierzwa-Mikolajczyk-Reymont-Unikatowa-kolekcja-zdje.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).

⁴ I. Dziuba, *Uratowane ze śmietnika. Zbiór druków ulotnych MKZ NSZZ „Solidarność” Region Małopolska* [w:] „...aby każdy okruch historii został uratowany!”. Archiwum Pelne Pamięci,

Żaden z opublikowanych dotąd tekstów nie omówił jednak w sposób przekrojowy efektów realizacji projektu w krakowskim oddziale IPN. Ta istotna luka sprawia, że zainteresowane osoby nie mają szansy zapoznać się z całościowymi rezultatami prowadzonych działań oraz niezwykłym bogactwem i różnorodnością materiałów historycznych zgromadzonych w ciągu ostatnich pięciu lat. Nie ulega również wątpliwości, że brak podobnego ujęcia w zasadzie uniemożliwia podjęcie próby odpowiedzi na pytanie: Jak dalece prace prowadzone w ramach omawianego projektu wpłynęły na działalność naukową i edukacyjną Instytutu? Aby móc wyczerpująco odpowiedzieć na tak postawione pytanie, potrzebna będzie znacznie większa perspektywa czasowa. Niemniej niniejszy tekst stanowi dogodny punkt wyjścia do sformułowania w przyszłości takiej kompletnej oceny.

Zaprezentowane poniżej materiały historyczne pozyskane przez krakowski oddział IPN w latach 2017–2021 w ramach projektu Archiwum Pełne Pamięci stanowią wybór najciekawszych i najbardziej reprezentatywnych darów od osób prywatnych i instytucji. Ze względu na ich dużą różnorodność nie zastosowano jednolitego kryterium podziału (np. wyłącznie według tematyki, daty wytworzenia czy formy fizycznej). Wytyczone przez autora granice – choć niejednorodne – w zamierzeniu mają lepiej zobrazować rzeczywistą strukturę tych szczególnych materiałów, stanowiących integralną część zasobu archiwalnego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie.

Dokumenty

Najczęściej w ramach APP przekazywana jest różnego rodzaju dokumentacja. Naftrafimy tu zarówno na dokumenty osobiste uczestników wydarzeń historycznych, jak i na materiały pozostałe po różnego rodzaju organizacjach (opozycyjnych, kombatanckich i in.).

W pierwszym rzędzie należy zwrócić uwagę na materiały, które bodaj z największą regularnością zasilają zasób archiwalny krakowskiego oddziału IPN. Są to zbiory dokumentacji po działalności komisji branżowych i zakładowych NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1981, najczęściej przekazywane do Instytutu przez ich byłych przewodniczących. Odnajdziemy tu m.in. materiały po Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Muzyków Rozrywkowych⁵, KZ NSZZ „Solidarność” Pracowników Oświaty i Wychowania gminy Kalwaria Zebrzydowska⁶, KZ NSZZ „Solidarność” przy Stacji Hodowli Roślin Ogrodniczych w Krzeszowicach⁷, KZ NSZZ „Solidarność” przy Krakowskiej

---

red. T. Gallewicz-Dołowa, W. Kujawa, Warszawa 2021, s. 84–93; R. Kurek, *Tysiąc fotografii z prywatnych zbiorów Stanisława Mierzwę w zasobie archiwalnym Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie* [w:] „...aby każdy okruch historii został uratowany!”..., s. 168–175; R. Dyrz, „Poznałem piękno życia”. *Pamiętniki Antoniego Machety* [w:] „...aby każdy okruch historii został uratowany!”..., s. 410–419.

⁵ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie (dalej AIPN Kr.), 812/1, Materiały (projekty porozumień, postulaty, korespondencja, druki i in.) Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Muzyków Rozrywkowych z lat 1980–1981.

⁶ AIPN Kr., 926/1, Materiały z lat 1980–1981 dotyczące powstania i działalności Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Pracowników Oświaty i Wychowania gminy Kalwaria Zebrzydowska.

⁷ AIPN Kr., 835/1, Dokumenty (komunikaty, listy członków, protokoły, pisma i in.) dotyczące działalności Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy Stacji Hodowli Roślin Ogrodniczych w Krzeszowicach z lat 1980–1981.

Fabryce Kabli w Krakowie⁸, KZ NSZZ „Solidarność” przy Spółdzielni Pracy – Okręgowe Warsztaty Samochodowe w Krakowie⁹, Komisji Wydziałowej NSZZ „Solidarność” przy Wydziale Sieci Elektrycznych W-22 Kombinatu Huta im. Lenina¹⁰, Komisji Uczelnianej NSZZ „Solidarność” Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie¹¹ czy też po Zarządzie Gminnym NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” w Charsznicy¹². Dokumenty te dają niepowtarzalną możliwość przyjrzenia się z bliska, jak w okresie tzw. karnawału „Solidarności” były tworzone niezależne od władzy komunistycznej samorządy pracownicze. Protokoły zebrań, uchwały, listy członków, pisma, korespondencja i inne dokumenty umożliwiają poznanie, w jaki sposób były one organizowane oraz jakie stawiały przed sobą cele i zadania. Napływające systematycznie do Instytutu zbiory dokumentów z kolejnych zakładów pozwalają natomiast na przeprowadzanie w tym względzie analiz porównawczych.

Niezwykle ciekawe i różnorodne są zbiory dokumentacji osobistej. Zdarza się, że są one przekazywane wraz z materiałami dotyczącymi organizacji, w której dana osoba działała. Tak było m.in. w przypadku daru Doroty Lach. W 2021 r. przekazała ona do Instytutu materiały zarówno po wspomnianej już Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy Spółdzielni Pracy – Okręgowe Warsztaty Samochodowe w Krakowie, jak i dokumenty osobiste po swojej zmarłej mamie – Helenie Lach¹³, która na początku lat osiemdziesiątych XX w. była przewodniczącą Zarządu tejże komisji. Znajdziemy wśród nich m.in. mandat Heleny Lach (nr 05/080) na walne zebranie delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Małopolska oraz jej legitymację związkową NSZZ „Solidarność” Nowa Huta¹⁴.

W 2020 r. do Oddziału Instytutu w Krakowie zostały przekazane (w formie kopii cyfrowych) dokumenty po ppor. Mieczysławie Pietrzyku – lekarzu i pilocie 307. Nocnego Dywizjonu Myśliwskiego „Lwowskich Puchaczy”¹⁵. Wśród nich zdecydowanie

---

⁸ AIPN Kr, 836/1, Materiały (programy, deklaracje, opracowania, pisma i in.) Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Krakowskiej Fabryce Kabli w Krakowie z lat 1980–1981.

⁹ AIPN Kr, 884/1, Materiały z lat 1980–1981 dotyczące działalności Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy Spółdzielni Pracy – Okręgowe Warsztaty Samochodowe w Krakowie.

¹⁰ AIPN Kr, 846/1, Dokumenty (uchwały, pisma, protokoły i in.) z działalności Komisji Wydziałowej NSZZ „Solidarność” przy Wydziale Sieci Elektrycznych W-22 Kombinatu Huta im. Lenina z lat 1980–1981.

¹¹ AIPN Kr, 804/1, Materiały Komisji Uczelnianej NSZZ „Solidarność” Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie z lat 1980–1981 (uchwały, komunikaty, protokoły, dokumentacja z delegacji).

¹² AIPN Kr, 696/2, Dokumentacja z działalności Gminnego Zarządu NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” w Charsznicy.

¹³ Helena Rozalia Lach (1929–2016) – absolwentka X Państwowego Gimnazjum i Liceum Żeńskiego im. Królowej Wandy w Krakowie. Po II wojnie światowej pracowała w Hucie im. Lenina oraz w Spółdzielni Inwalidów. W 1962 r. rozpoczęła pracę w Spółdzielni Pracy – Okręgowe Warsztaty Samochodowe w Krakowie, w której na początku lat osiemdziesiątych została wybrana na przewodniczącą Zarządu Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”. Po przejściu na rentę (marzec 1982 r.) kontynuowała pracę w podziemiu, m.in. kolportowała wydawnictwa drugiego obiegu. Zmarła w 2016 r. Została pochowana na Cmentarzu Komunalnym Grębałów w Krakowie. AIPN Kr, 884/1, Materiały historyczne po Helenie Lach, przewodniczącej Zarządu Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy Spółdzielni Pracy – Okręgowe Warsztaty Samochodowe w Krakowie.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Mieczysław Paweł Pietrzyk (1914–1980) – absolwent Państwowego Gimnazjum Staroklasycznego im. Bartłomieja Nowodworskiego w Krakowie. W latach 1932–1939 studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Z powodu wybuchu wojny dyplom lekarza uzyskał dopiero

Nr 23

Charsznica 20 V 1981.

Protokół

10

Kolejnego posiedzenia G. K. Z. w NSZZ RI „Solidarność”
Gminy Charsznica

Odczytanie protokołu z poprzedniego posiedzenia
Dyskusja na temat realizacji postulatów

- 1) Melioracja łąk w k. Witomce oraz remont mostów
na rzece Szreniawie (Odwodzić się do NSZZ RI „Solidarność”
Region Środkowosydu)
  - 2) Podnieść sprawę uszytkowania samochodów rolniczych
ciszarowych, ~~o~~ o ustęp własny (Wzrostanie
ograniczenie ruchu tych samochodów tylko w. m. s. w.
Województwie) Wystąpić do Wydziału Drogowego)
  - 3) Zredagować pismo do ob. Wojewody o aktywizacji
działalności ob. Mielnik w Gminie na rzecz poprawy
i rozwoju polnictwa indywidualnego.
  - 4) Wystąpić bezpośrednio do Zygmunta Młocznaka w Charsznicy
o umożliwienie remontu zlewni mleka w Witomce
  - 5) Zainicjować deklaracyjne Spółkarnie z przedstawicielami
G. S. w sprawie udostępnienia rolnikom, młocznym
brodki do produkcji rolnej, oraz zobowiązać Zarząd
do bardziej porządkowego strukturalnego transferu płodów
rolnych i nie robić wzmianki w ich przeprowadzaniu.
  - 6) Wyścić postulaty zgłoszone na Gminnym Zebraniu przedstawi-
-cieli Węskiich Komitetów Założycielskich NSZZ RI „Solidarność”
1. Sprawy Małej Gminnej Rezerwy. (Do Ministerstwa
Kultury i Sztuki)
  2. Sprawy uszytkowania wozów płodów rolnych
Do Krajowej Komisji Przemysłowej NSZZ „Solidarność”
Na tym posiedzenie zakończono

Za Zarząd G. K. Z. NSZZ RI „Solidarność”
sekr. [Podpis]

ARCHIWUM

Protokół posiedzenia Gminnego Komitetu Założycielskiego
NSZZ RI „Solidarność” w Charsznicy, 20 V 1981 r. AIPN Kr, 696/2

Pieczone przekazane wraz z dokumentacją ZG NSZZ RI „Solidarność” w Charsznicy. AIPN Kr, 696/2

najcenniejszym nabytkiem jest dziennik lotów (Royal Air Force Pilot's flying log book) z lat 1940–1942¹⁶. Odnajdziemy tu także wiele innych interesujących materiałów: legitymację Aeroklubu Rzeczypospolitej Polskiej z 1935 r., świadectwo ukończenia kursu podchorążych rezerwy lotnictwa z 1936 r., świadectwo ukończenia kursu pilotażu z 1936 r., legitymację obcokrajowca pełniącego służbę w lotnictwie z 1941 r. czy wreszcie fotografię ze spotkania z gen. Władysławem Sikorskim w Exeter w 1942 r.¹⁷ Całość uzupełniają dokumenty dotyczące studiów medycznych Mieczysława Pietrzyka na Uniwersytecie Edynburskim oraz na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie¹⁸.

w 1944 r. na Polskim Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Edynburskiego. W 1936 r. ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Lotnictwa w Dęblinie. W czasie II wojny światowej służył w Polskich Siłach Powietrznych w Wielkiej Brytanii. W 1947 r. powrócił do Polski, w której przez kolejne lata pracował jako lekarz. Zmarł w 1980 r. w Krakowie. R. Gretzyngier, *Pilot i lekarz. Biografia krakowskiego lekarza i lotnika dr. Mieczysława Pawła Pietrzyka*, „Gapa – Lotniczy Magazyn Historyczny” 2020, nr 33, s. 9–43; J.A. Pietrzyk, *Pilot i lekarz 307. Nocnego Dywizjonu Myśliwskiego „Lwowskich Puchaczy”*, „Alma Mater” 2020, nr 219, s. 98–111.

¹⁶ AIPN Kr, 858/1, Dziennik lotów ppor. Mieczysława Pietrzyka, pilota Polskich Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii i Royal Air Force (Pilot's flying log book) z lat 1940–1942.

¹⁷ AIPN Kr, 858/2, Dokumenty z lat 1932–1980 dotyczące edukacji, służby wojskowej oraz działalności zawodowej pilota i lekarza Mieczysława Pietrzyka.

¹⁸ AIPN Kr, 858/4, Książeczka legitymacyjna Mieczysława Pietrzyka, studenta Polskiego Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Edynburskiego oraz książeczka legitymacyjna Mieczysława Pietrzyka, studenta Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Wśród interesujących materiałów zgromadzonych w ostatnich latach warto również wymienić dokumenty osobiste żołnierza Armii Polskiej na Wschodzie st. strzelca Władysława Głucha¹⁹, dokumenty osobiste żołnierza Armii Krajowej por. Zdzisława Baszaka ps. „Pirat”²⁰, materiały po krakowskim przedsiębiorcy budowlanym oraz członku Związku Walki Zbrojnej Albinie Wiktorze²¹, a także bardzo obszerny zbiór materiałów po działalności Klubu Ravensbriczank w Krakowie, którego znaczną część stanowią teczki personalne członków Klubu Byłych Więźniów Hitlerowskiego Obozu Koncentracyjnego Ravensbrück przy Zarządzie Wojewódzkim ZBoWiD w Krakowie²².

Fotografie

Jednym z najciekawszych, a zarazem najczęściej przekazywanych darów w ramach projektu Archiwum Pełne Pamięci są stare fotografie. Niewątpliwa atrakcyjność tego typu materiałów często idzie jednak w parze z dużymi problemami w ustaleniu, jakie dokładnie wydarzenia, miejsca lub osoby zostały utrwalone na zdjęciach. W takim przypadku kluczowego znaczenia nabiera współpraca z darczyńcą podczas opracowywania merytorycznego materiałów oraz tworzenia pomocy archiwalnych.

Niemal wzorcowym przykładem jest tu współpraca z dr. Wojciechem Mierzwą²³, który przekazał do krakowskiego oddziału IPN blisko tysięcy fotografii pochodzących z prywatnego archiwum swojego ojca – Stanisława Mierzwy²⁴. Dokumentują one dzieje

¹⁹ Władysław Głuch (ur. 1898 r.) – rolnik z Myślachowic (pow. chrzanowski). Weteran wojny polsko-bolszewickiej, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r., żołnierz Armii Polskiej na Wschodzie oraz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. W 1947 r. powrócił do Polski z Wielkiej Brytanii. AIPN Kr, 848/1–5, Dokumenty, fotografie, odznaczenia i inne materiały dotyczące życia i służby wojskowej Władysława Głucha, s. Wawrzyńca, ur. 14 IX 1898 r.

²⁰ Zdzisław Baszak (ur. 1920 r.) – absolwent II Gimnazjum im. Hetmana Jana Tarnowskiego w Tarnowie. Po wybuchu II wojny światowej przydzielony do II batalionu 16. pułku piechoty wchodzącego w skład 6. Dywizji Piechoty. W czasie okupacji niemieckiej działał w konspiracji pod pseudonimem „Pirat”, m.in. pełnił funkcję oficera dywersji w strukturach Obwodu AK Dąbrowa Tarnowska „Drewniak”. Po zakończeniu wojny rozpoczął studia na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Jednocześnie kontynuował działalność w podziemiu niepodległościowym. W lutym 1948 r. został aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, a następnie skazany na 6 lat więzienia. Po 1989 r. był wieloletnim prezesem Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Okręg Tarnów. AIPN Kr, 865/1, Materiały dotyczące życia i działalności żołnierza Armii Krajowej por. Zdzisława Baszaka ps. „Pirat”; A. Brożek, *Zdzisław Baszak „Pirat”, oficer dywersji Obwodu AK Dąbrowa Tarnowska*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/124922,Zdzislaw-Baszak-Pirat-oficer-dywersji-obwodu-AK-Dabrowa-Tarnowska.html> (dostęp 9 II 2022 r.).

²¹ Albin Wiktor (ur. 1895 r.) – przedsiębiorca i projektant budowlany z Krakowa, biegły sądowy w zakresie przemysłu murarskiego. W okresie międzywojennym współpracował m.in. z Adolfem Szyszko-Bohuszem. Uczestnik wojny polsko-bolszewickiej oraz członek podziemia niepodległościowego w okresie II wojny światowej. AIPN Kr, 806/1–35, Dokumenty dotyczące Albina Wiktora, imię ojca: Karol, ur. 12 II 1895 r.

²² AIPN Kr, 862/1–302, Dokumentacja po działalności Klubu Ravensbriczank w Krakowie.

²³ Wojciech Mierzwa (ur. 1947 r.) – najmłodszy syn adwokata i działacza ludowego Stanisława Mierzwy oraz Heleny Mierzwy z d. Ściborowskiej. Absolwent Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie. Specjalista w zakresie melioracji, wykładowca akademicki oraz rzeczoznawca majątkowy. Zob. <http://www.mierzwa.org.pl/index.php/o-rodzynie/mierzwow/wojciech-mierzwa> (dostęp 17 IX 2021 r.).

²⁴ Stanisław Mierzwa (1905–1985) – absolwent studiów prawniczych na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (1934). Jeszcze jako student wstąpił do Stronnictwa Ludowego. Od sierpnia 1935 r. do września 1939 r. członek Naczelnego Komitetu Wykonawczego SL. W tym czasie był jednym z najbliż-

ruchu ludowego w Polsce od lat dwudziestych do końca lat osiemdziesiątych XX w., a więc bardzo obszerny i zróżnicowany obszar historyczny. Można na nich odnaleźć tak znamienite postaci, jak: Wincenty Witos, Stanisław Mierzwa, Stanisław Mikołajczyk, Kazimierz Bagiński, prof. Stanisław Kot, gen. Franciszek Kamiński czy Władysław Reymont²⁵. Dzięki współpracy z dr. Wojciechem Mierzwą udało się sięgnąć znacznie głębiej i zidentyfikować dziesiątki innych osób, zwykle skazanych na pozostanie w cieniu wielkich postaci i wydarzeń historycznych. Wśród tych drugich odnaleźć tutaj możemy m.in. fotografie z uroczystości pogrzebowych marszałka Sejmu II RP Macieja Rataja (1946 r.)²⁶, wizyty Stanisława Mikołajczyka w Kopenhadze (1956 r.)²⁷ czy też corocznych obchodów Zaduszek Witosowych w Wierzchosławicach²⁸.

Do Oddziałowego Archiwum IPN w Krakowie trafiły również całe albumy z fotografiami. Jeden z ciekawszych przekazała w 2019 r. Elżbieta Milka-Bylica. Został on sporządzony w 1951 r. dla Jana Starca – pełnomocnika wojewódzkiego do walki z analfabetyzmem i jednocześnie zastępcy przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie²⁹. Znajdujące się w nim fotografie oraz odręcznie wykonane zdobienia przedstawiają propagandowy obraz akcji walki z analfabetyzmem na terenie

---

szych współpracowników trzykrotnego premiera RP Wincentego Witos. Po wybuchu II wojny światowej włączył się w działalność konspiracyjną pod pseudonimem „Słomka”. Był członkiem Okręgowo Kierownictwa SL „Roch” na Małopolskę i Śląsk oraz członkiem Centralnego Kierownictwa Ruchu Ludowego. W latach 1944–1945 wchodził w skład Rady Jedności Narodowej. Jako jej członek 28 III 1945 r. został aresztowany przez NKWD i wywieziony do Moskwy. W procesie szesnastu przywódców Polskiego Państwa Podziemnego z gen. Leopoldem Okulickim na czele został skazany na 4 miesiące pozbawienia wolności. Po powrocie do kraju włączył się do pracy nad budowaniem struktur Polskiego Stronnictwa Ludowego, organizowanego przez Stanisława Mikołajczyka. Na Kongresie PSL w styczniu 1946 r. został wybrany na członka Rady Naczelnej PSL, a od czerwca tego roku zaczął również pełnić funkcję zastępcy sekretarza generalnego tej partii. 17 IX 1946 r. został aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa. Po niemal roku od uwięzienia został skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Krakowie, w tzw. procesie krakowskim, na 10 lat pozbawienia wolności za rzekomą współpracę z podziemiem niepodległościowym oraz przedstawicielami obcych wywiadów. 15 II 1954 r. Rada Państwa skorzystała w stosunku do niego z prawa łaski i zawiesiła wykonanie reszty kary więzienia na okres 2 lat. Po odzyskaniu wolności wrócił do wykonywania zawodu adwokata. W tym czasie zaangażował się również w pracę społeczną, a jednocześnie został nestorem ruchu ludowego. Zmarł 10 X 1985 r. w Krakowie. Został pochowany w rodzinnej kaplicy grobowej Witos na cmentarzu w Wierzchosławicach. A. Fitowa, *Stanisław Mierzwa. Od Polskiej Akademickiej Młodzieży Ludowej do władz naczelnych Stronnictwa Ludowego* [w:] *Stanisław Mierzwa (1905–1985). Ludowiec i działacz niepodległościowy*, red. M. Szpytma, Warszawa–Kraków 2011, s. 15–105; J. Gmitruk, *Działalność podczas II wojny światowej* [w:] *Stanisław Mierzwa (1905–1985)...*, s. 107–122; A. Fitowa, *Stanisław Mierzwa „Słomka” na tle swoich czasów*, Wierzchosławice 1994, s. 49–113; M. Szpytma, *Ludowcy skazani na milczenie*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 3, s. 120–121; J. Kot, *Adwokat Stanisław Mierzwa i jego dzieło*, „Palestra” 1986, nr 12, s. 52–53, 56.

²⁵ AIPN Kr, 662/27, Fotografia przedstawiająca uroczystości ku czci polskiego noblisty Władysława Reymonta (tzw. Wielkie Dożynki Reymontowskie), Wierzchosławice, 15 VIII 1925 r., k. 2.

²⁶ AIPN Kr, 662/339, Fotografie przedstawiające pogrzeb Macieja Rataja, Palmiry, 3 VII 1946 r.

²⁷ AIPN Kr, 662/340, Fotografie przedstawiające Stanisława Mikołajczyka podczas pobytu w Kopenhadze, 1956 r.

²⁸ AIPN Kr, 662/138, Album przedstawiający przebieg Zaduszek Witosowych, Wierzchosławice, 31 X 1971 r.; AIPN Kr, 662/346, Fotografie przedstawiające obchody Zaduszek Witosowych w Wierzchosławicach.

²⁹ Jan Starzec (ur. 1909 r.) – jako młody aktywista zaangażowany był w ruch socjalistyczny i ludowy. W czasie II wojny światowej walczył w strukturach Batalionów Chłopskich i Armii Ludowej. Po wojnie członek Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Myślenicach, a następnie p.o. starosta powiatowy w Starostwie Powiatowym Dąbrowa Tarnowska. W latach 1950–1952 zastępca przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie. Wieloletni działacz Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego.

Wywiad z prof. Stanisławem Kotem dla czasopisma „Znicz”. Od lewej: Stanisław Mierzwa, Jan Witaszek, prof. Stanisław Kot oraz Józef Marcinkowski. AIPN Kr, 662/37

województwa krakowskiego. Już na pierwszej stronie albumu odnajdujemy charakterystyczny dla ówczesnych czasów cytat z wypowiedzi Bolesława Bieruta: „Przed wsią polską, przed milionowymi masami chłopów pracujących stańło dziś olbrzymie zadanie. Przebudować i ulepszyć życie wsi polskiej, podnieść dobrobyt i kulturę mas ludowych. Trzeba, aby znikła wreszcie i aby znikła raz na zawsze nędza, ciemnota i zacofanie wsi”³⁰.

Na uwagę zasługuje również zbiór 22 fotografii przekazanych do Instytutu na samym początku funkcjonowania projektu przez Mariana Michalika. Dotyczą one Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich oraz Armii Polskiej na Wschodzie. Odnajdziemy tutaj m.in. zdjęcia przedstawiające wizytę gen. Władysława Sikorskiego w Legii Oficerskiej w Ośrodku Zapasowym SBSK w listopadzie 1941 r. czy też uszkodzony kontrtorpedowiec Hero 99 po bitwie morskiej w okolicach Tobruku z 25 października 1941 r. Uwagę zwracają także ujęcia wykonane przy okazji pełnionej służby, m.in. na bazylikę Konania na Górze Oliwnej w Jerozolimie, piramidę Cheopsa w Egipcie oraz most króla Fajsala II w Bagdadzie³¹.

Dyrektor Centrali Nasiennictwa Ogrodniczego i Szkółkarstwa w Krakowie. AIPN Kr, 800/48, Materiały dotyczące działacza Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego Jana Starca, ur. 3 III 1909 r., k. 1–40.

³⁰ AIPN Kr, 827/1, Album z 1951 r. dotyczący walki z analfabetyzmem na terenie województwa krakowskiego dedykowany pełnomocnikowi wojewódzkiemu do walki z analfabetyzmem oraz zastępcy przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie Janowi Starcowi.

³¹ AIPN Kr, 848/1, Fotografie dotyczące Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich oraz Armii Polskiej na Wschodzie (Egipt, Palestyna, Irak) z lat 1941–1945. W kontekście zdjęć odnoszących się do dziejów SBSK warto również wspomnieć o zbiorze fotografii, który został przekazany do krakowskiego oddziału IPN na krótko przed inauguracją projektu Archiwum Pełne Pamięci. Są to niezwykle ciekawe fotografie żołnierza SBSK Tadeusza Starzyka, przedstawiające m.in. jego drogę przez Węgry i Grecję

Adolf Nitka w Oflagu II A Prenzlau, 1939–1941. AIPN Kr, 816/1

Zdjęcia często stanowią także znaczącą część kolekcji dokumentów osobistych. Warto w tym miejscu wspomnieć chociażby o fotografiach Adolfa Nitki³² z okresu uwięzienia w oflagach II A Prenzlau oraz II E Neubrandenburg w czasie II wojny światowej³³, Anny Zamarskiej z okresu, kiedy przebywała w obozach Czerwonego Krzyża w Szwecji przeznaczonych dla kobiet uratowanych z niemieckich obozów koncentracyjnych³⁴ czy też Aleksandra Kołodziejczyka³⁵, uczestnika pierwszego

---

do formowanej na terenie Syrii Brygady, żołnierzy SBSK w trakcie kampanii libijskiej, a także żołnierzy w czasie urlopu w Kairze (po zdobyciu Derna). AIPN Kr, 714/2–15, Fotografie Tadeusza Starzyka z okresu służby wojskowej w Samodzielnej Brygadzie Strzelców Karpackich.

³² Adolf Nitka (ur. 1900 r.) – uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. w czasie II wojny światowej jeniec oflagów w Prenzlau, Neubrandenburgu i Gross Born. W 1946 r. powrócił do Polski. Najpierw pracował jako sędzia, a następnie prowadził praktykę adwokacką w Rzeszowie. R. Kurek, *Adolf Nitka w niemieckiej niewoli*, <https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/135515,Adolf-Nitka-w-niemieckiej-niewoli.html?search=34548> (dostęp 10 II 2022 r.).

³³ AIPN Kr, 816/1, Fotografie Adolfa Nitki z pobytu w Oflagu II A w Prenzlau oraz Oflagu II E w Neubrandenburgu.

³⁴ AIPN Kr, 870/2, Fotografie Marii Zamarskiej, imię ojca: Franciszek, ur. 3 X 1889 r., z pobytu w Szwecji (Lund, Stråtenbo) w latach 1945–1947.

³⁵ Aleksander Kołodziejczyk (1914–1975) – w okresie międzywojennym pracownik Urzędu Skarbowego w Krakowie przy ul. Wiślniej 7 oraz działacz Polskiej Partii Socjalistycznej. W latach 1937–1938 był słuchaczem kursu w Wołyńskiej Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii im. Marcina Kątskiego w garnizonie Włodzimierz Wołyński. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r., pojmany przez Niemców i osadzony w więzieniu policyjnym w Tarnowie. W 1940 r. wywieziony w pierwszym masowym transporcie więźniów do KL Auschwitz. Po wojnie rozpoczął studia na Wydziale Architektury Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie oraz wstąpił do PZPR. Po ukończeniu studiów pracował w przedsiębiorstwach budowlanych, m.in. przy budowie Huty im. Lenina. Od 1959 r. był nauczycielem w Technikum Budowlanym

masowego transportu więźniów do KL Auschwitz z 14 czerwca 1940 r.³⁶ Po drugiej stronie historycznej barykady odnaleźć możemy natomiast m.in. fotografie z okresu służby wojskowej majora Wehrmachtu Richarda Steinchena³⁷. Stanowią one pokaźną część jego dokumentów osobistych, odnalezionych i użyczonych Instytutowi w 2019 r. przez Grzegorza Miszkiewicza.

Materiały audiowizualne

Kolejną niezmiernie ciekawą grupą materiałów przyjętych od darczyńców Oddziału IPN w Krakowie są nagrania filmowe oraz audio. W odróżnieniu od fotografii najczęściej zabiegów związanych jest tutaj zazwyczaj z opracowaniem technicznym, a konkretnie z przeniesieniem zawartości starych nośników (taśm filmowych i magnetofonowych) na nośniki cyfrowe.

Tak było np. w przypadku daru Henryka Lewandowskiego. Jak można było się zorientować po wstępnych oględzinach, przekazana przez niego w 2017 r. taśma filmowa (9,5 mm) zawierała nagranie z okresu II wojny światowej. Ze względu na skrajne wysuszenie wymagała ona jednak naprawy. W tym celu przekazano ją do Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego, gdzie została poddana profesjonalnej konserwacji i digitalizacji. W efekcie do Instytutu wróciła kopia cyfrowa niemieckiego filmu propagandowego z okupowanej Francji. Długość całego nagrania wynosi blisko 16 minut. Podzielone jest ono na 5 części: 1. Ein Streifzug durch Frankreichs Hauptstadt (Wędrówka po francuskiej stolicy); 2. „Parti Allemagne, Mademoiselle!” („Wspierać Niemcy, Panienko!”); 3. Führer Geburtstag beim Batallion 591, 1941 r. (Urodziny Führera w 591. Batalionie, 1941 r.); 4. Abschreiten der Front (Przeгляд frontu/wojsk frontowych); 5. Ansprache des Bataillons-Kommandeurs (Przemowa dowódcy batalionu)³⁸.

W 2020 r. do archiwum w Wieliczce trafiły nagrania rozmów z Erykiem Nankem, oficerem łączności w Oddziale Łączności Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich pod dowództwem mjr. Henryka Niedziałkowskiego³⁹. Nagrania pochodzą z 1992 r. i zostały wykonane podczas wizyty rodzinnej w Krakowie. Z ich treści można dowiedzieć

---

im. Franciszka Zubrzyckiego w Krakowie. Zmarł 7 VI 1975 r. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. R. Kurek, *Aleksander Kołodziejczyk z pierwszego masowego transportu więźniów do KL Auschwitz*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/145090,Archiwum-Pelne-Pamieci-Aleksander-Kolodziejczyk-z-pierwszego-masowego-transportu.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).

³⁶ AIPN Kr, 875/2, Fotografie dotyczące życia i działalności uczestnika pierwszego masowego transportu więźniów do KL Auschwitz z 14 VI 1940 r. Aleksandra Kołodziejczyka, s. Feliksa, ur. 21 I 1914 r.

³⁷ Richard Steinchen (ur. 1889 r.) – rolnik i żołnierz z Piławy (obecnie: Bałtyjsk). W czasie II wojny światowej służył w Wehrmachcie w stopniu majora. AIPN Kr, 819/1–2, Materiały dotyczące Richarda Steinchena, s. Richarda, ur. 27 X 1889 r.

³⁸ AIPN Kr, 747/1, Taśma 9,5 mm zawierająca film propagandowy z okupowanej przez Niemców Francji.

³⁹ Eryk Nanke (ur. 1912 r.) – absolwent Gimnazjum Matematyczno-Przyrodniczego w Cieszynie, Państwowej Szkoły Teletechnicznej w Warszawie oraz Szkoły Podchorążych Łączności w Zegrzu. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r., internowany na Węgrzech. Po przedostaniu się do Syrii w 1940 r. służył w jednostkach łączności Polskich Sił Zbrojnych. Po zakończeniu II wojny światowej osiadł na stałe w Wielkiej Brytanii. AIPN Kr, 860/3, Materiały dotyczące życia i służby wojskowej Eryka Nankego, ur. 27 XI 1912 r., k. 13–15; J. Jędrzejczak, *Mówi polskie radio Kair*, „Archiwum Emigracji. Studia-Szkice-Dokumenty” 2001, z. 4, s. 15–16.

Taśma filmowa marki Pathé-Baby (9,5 mm) z niemieckim filmem propagandowym z okresu II wojny światowej. AIPN Kr, 747/1

się wielu ciekawostek o kulisach formowania SBSK, a następnie 3. DSK. Przykładowo w plutonie dowodzonym przez Nankego przez jakiś czas służył późniejszy prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie Ryszard Kaczorowski. Niezwykle ciekawa jest również relacja Nankego z jego udziału w kampanii włoskiej, a w szczególności w bitwie pod Monte Cassino, w której dowodził plutonem łączności 2. Karpackiego Pułku Artylerii Lekkiej. Warto wreszcie poświęcić nieco uwagi fragmentowi filmu, w którym Nanke prezentuje i omawia wszystkie posiadane przez siebie odznaczenia – od tych nadanych przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie oraz Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych (m.in. Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Walecznych) przez angielskie (m.in. 1939–1945 Star, Africa Star) aż po australijski medal Tobruk Siege⁴⁰.

Spośród ciekawszych nagrań audio, które trafiły do krakowskiego IPN, na pewno warto wspomnieć o tych przekazanych przez Piotra Litkę. Znajdziemy tu m.in. nagrania z burzliwych negocjacji między komitetem strajkowym Wyższej Oficerskiej Szkoły Pożarniczej w Warszawie a komisją mieszaną Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Komendy Głównej Straży Pożarnej z 27 listopada 1981 r.⁴¹, a także zapis telekonferencji przedstawicieli władz

⁴⁰ AIPN Kr, 860/1, Nagranie filmowe z wizyty mjr. Eryka Nankego w Polsce w 1992 r.

⁴¹ AIPN Kr, 837/1, Nagrania z negocjacji komitetu strajkowego Wyższej Oficerskiej Szkoły Pożarniczej w Warszawie z komisją mieszaną Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Komendy Głównej Straży Pożarnej w dniu 27 XI 1981 r.

PRL z 16 sierpnia 1982 r. dotyczącej stanu bezpieczeństwa na terenie Polski⁴², w której udział wzięł m.in. komendant główny MO gen. Józef Beim⁴³.

Spśród materiałów przekazanych do Instytutu Pamięci Narodowej przez inne instytucje należy wymienić nagrania Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie, które trafiły do krakowskiego IPN w 2020 r. Utrwalono na nich posiedzenia Rady Naukowej Instytutu z lat 1959–1960 pod przewodnictwem jego ówczesnego dyrektora prof. Jana Sehna⁴⁴.

Wspomnienia i pamiętniki

Jednymi z najbardziej osobistych materiałów przekazywanych w ramach omawianego projektu są wspomnienia i pamiętniki świadków historii. Co prawda z jednej strony są one obarczone subiektywnym spojrzeniem ich autorów na rzeczywistość, ale z drugiej – jak żadne inne źródła – pozwalają poznać emocje, odczucia, a czasem również intencje uczestników ważnych wydarzeń historycznych.

Tak było m.in. w przypadku przekazanych w 2019 r. przez Marię Pietrachę wspomnień Albina Tobiasza Kaca⁴⁵. W maszynopisie z 1974 r. zatytułowanym „Szlakiem minionej przeszłości. Opowieść autobiograficzna żydowskiego rewolucjonisty” odnajdziemy m.in. niezwykle plastyczny opis rozczarowania, jakie towarzyszyło młodemu adeptowi ruchu komunistycznego z Nowego Sącza podczas spotkania w 1929 r. ze znanym okręgowcem Komunistycznej Partii Polski z Krakowa – „Naśkiem”⁴⁶: „Znowu przeżywałem emocje: «Nasiek»! Z tym sławnym «Naśkiem»-okręgowcem zetknę mnie szczęśliwy los osobiście, o którym wiele nasłuchałem się z opowiadań starszych towarzyszy z okresu przed masowymi aresztowaniami 1928 roku [...]. Wreszcie usłyszeliśmy lekki odgłos kilku par nóg w korytarzu i drzwi rozwarły się cichutko; za Mietkiem oczekującym na dworze wśliznęły się trzy postacie, a jedną z nich był on – nasz niecierpliwie oczekiwany gość z Krakowa. Szczupły, dość wysoki, o sympatycznej twarzy, około trzydziestki. Nastąpiły mocne uściski dłoni, skąpe słowa powitania i usiedliśmy wszyscy za stołem [...]. Siedziałem naprzeciwko gościa [...]. «Nasiek» omawiał sytuację polityczną w kraju i na arenie międzynarodowej, po czym

⁴² AIPN Kr, 837/2, Nagranie z telekonferencji przedstawicieli władz państwowych PRL z 16 VIII 1982 r. dotyczące stanu bezpieczeństwa na terenie Polski.

⁴³ Józef Beim (1937–1987) – absolwent Wydziału Ekonomiki Przemysłu Uniwersytetu Gdańskiego, członek PZPR oraz komendant główny MO w latach 1981–1987. Katalog kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych w PRL, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/32491> (dostęp 17 IX 2021 r.).

⁴⁴ AIPN Kr, 856/1, Nagranie z posiedzenia Rady Naukowej Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie w 1959 r. pod przewodnictwem dyrektora Instytutu prof. dr. Jana Sehna; AIPN Kr, 856/2, Nagranie z posiedzenia Rady Naukowej Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie w dniu 7 XII 1960 r. pod przewodnictwem dyrektora Instytutu prof. dr. Jana Sehna.

⁴⁵ Albin Tobiasz Kac (1912–2004) – działacz komunistyczny (ZMK/KZMP, KPP, PPR/PZPR). W czasie II wojny światowej przebywał na terenie ZSRS, gdzie m.in. organizował strukturę Związku Patriotów Polskich. W 1946 r. powrócił do Polski. Po ukończeniu Szkoły Dyplomatyczno-Konsularnej przy MSZ został skierowany na stanowisko II sekretarza Polskiej Misji Dyplomatycznej w Berlinie, a następnie na analogiczne stanowisko w Ambasadzie PRL w Pradze. Po powrocie do kraju w 1953 r. pracował w strukturach Ministerstwa Handlu Wewnętrznego. W 1957 r. wyjechał na stałe do Izraela. Zmarł w 2004 r. AIPN Kr, 823/2, Materiały dotyczące życia, działalności i pracy zawodowej Albina Kaca, *passim*.

⁴⁶ Chodzi tutaj o Menasche Grünspana, późniejszego Romana Romkowskiego – wysokiego funkcjonariusza MBP w latach 1944–1954. R. Kurek, *Romkowski Roman* [w:] *Leksykon bezpieki. Kadra kierownicza aparatu bezpieczeństwa 1944–1956*, t. III, Warszawa 2022, s. 615.

Pamiętki po Marii Zamarskiej przekazane do IPN. AIPN Kr, 870/1

instruował o aktualnych zadaniach i wytycznych partii. Mówił bez patosu, cicho, gdy ja sobie wyobrażałem, że z każdego jego zdania będą się sypały iskry płomiennego zapału rewolucyjnego... W pewnej chwili poczułem się nawet dotknięty, niejako rozczarowany, gdy okręgowiec «Nasiek» w toku referowania podsunął obydwie spleśzczone dłonie pod swe uda. Moja bujna wyobraźnia doznała ciosu: tak siedzi, referując, wybitny rewolucjonista, niemal bolszewik?! Dziwnie to na mnie podziałało, na moją chłopięcą wyobraźnię⁴⁷.

Szczególnie poruszające wspomnienia stanowią część kolekcji Marii Zamarskiej⁴⁸, która w czasie II wojny światowej była więziona w niemieckim obozie koncentracyjnym dla kobiet w Ravensbrück. Przekazany do Instytutu rękopis jej autorstwa zawiera nie tylko cenne informacje dotyczące życia codziennego w obozie, ale przede wszystkim stanowi niezwykle przejmujące świadectwo walki o przetrwanie: „Zgrozę wzbudzało w nas wiecznie dymiące krematorium, w którym palono nieraz kilkaset

⁴⁷ AIPN Kr, 823/1, t. 1, Maszynopis wspomnień autorstwa Albina Tobiasza Kaca pt. „Szlakiem mionionej przeszłości. Opowieść autobiograficzna żydowskiego rewolucjonisty”, s. 105–107.

⁴⁸ Maria Zamarska (1889–1963) – w okresie międzywojennym pracowała w Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, a od 1932 r. jako podreferent w Izbie Skarbowej w Poznaniu. Po wybuchu II wojny światowej, jako wieloletni członek Związku Harcerstwa Polskiego, zaangażowała się w działalność konspiracyjną. 10 XI 1942 r. została aresztowana przez Gestapo i uwięziona w Forcie VII Twierdzy Poznań. W maju 1943 r. wywieziono ją do obozu koncentracyjnego dla kobiet w Ravensbrück. W 1945 r. została ewakuowana do Szwecji przez organizację Szwedzkiego Czerwonego Krzyża. Do Polski wróciła w czerwcu 1947 r. Początkowo zamieszkała w Poznaniu, a następnie przeprowadziła się do Krakowa. Zmarła w 1963 r. R. Kurek, *Mateczka z Ravensbrück*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/140180,Mateczka-z-Ravensbrck.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).

trupów dziennie. Powietrze w obozie było przesycone takim swędem palonych ciał, że nie było czym oddychać⁴⁹ – pisała Zamarska. W obozie wykorzystywano przede wszystkim niewolniczą pracę kobiet. Te, które nie były już w stanie pracować, skazywano na śmierć, m.in. poprzez umieszczanie w tzw. blokach śmierci. „Trzy razy zostałam odstawiona na ten blok śmierci, lecz zawsze udało mnie się uciec⁵⁰ – wspominała. Na szczęście pod koniec wojny Zamarska znalazła się wśród kobiet uratowanych z obozu w ramach akcji humanitarnej zorganizowanej przez Szwedzki Czerwony Krzyż. Towarzyszki jej niedoli zwykły nazywać ją „mateczką”. Zmarła w 1963 r. w Krakowie⁵¹.

Na początku 2021 r. do Oddziału IPN w Krakowie trafił rękopis wspomnień autorstwa Marii z Donimirskich Chełkowskiej⁵² poświęcony jednemu z Ojców Niepodległości – Ignacemu Janowi Paderewskiemu. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że ten niezwykle cenny materiał historyczny został porzucony tuż przy koszu na śmieci w samym centrum Krakowa, u zbiegu ulic Dunin-Wąsowicza i Syrokomli. Tylko dzięki uwadze darczyńcy – Marcina Kapusty, nie został on bezpowrotnie zniszczony.

We wspomnieniach Chełkowska barwnie opisała swoją znajomość z Paderewskim, najwięcej miejsca poświęcając wydarzeniom związanym z odzyskaniem przez Polskę niepodległości w 1918 r. Tak opisywała przygotowania czynione przed przyjazdem tego światowej sławy pianisty i polityka do Gdańska: „Cały dzień schodzi na gorączkowych przygotowaniach w tymże «Danziger Hof», apartament, kwiaty, pokoje dla przyjezdnych [...]”. W jej oczach przywitanie gości w pierwszy dzień świąt Bożego Narodzenia wypadło nader okazale, a Paderewski „zachwalał Anglikom polską, tym razem buchwałdką kiełbasę, doskonałą, jakiej nie jadł od najmłodszych lat. Radował się galerią mojej dziatwy rozstawionej przed moim miejscem w miniaturowym ekranie⁵³”. Następny, obszerny fragment poświęciła podróży do Poznania oraz okolicznościom, w jakich doszło do wybuchu powstania wielkopolskiego: „Kule niemieckie z «Eldorado» przez plac do «Bazaru» przebiły szyby w apartamencie Paderewskich

⁴⁹ AIPN Kr, 870/1, Materiały historyczne dotyczące losów więźniarki niemieckiego obozu koncentracyjnego w Ravensbrück w czasie II wojny światowej Marii Zamarskiej, imię ojca: Franciszek, ur. 3 X 1889 r.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ R. Kurek, *Mateczka z Ravensbrück...*

⁵² Maria z Donimirskich Chełkowska (1878–1960) – córka Jana Donimirskiego, dziedzica Buchwałdu (obecnie: Bukowo) i Zofii z Mittelstaedtów Donimirskiej. W 1898 r. poślubiła właściciela ziemskiego oraz działacza społeczno-politycznego Józefa Chełkowskiego. Wspólnie zamieszkali w pałacu w Śmiełowie (powiat jarociński), gdzie stworzyli lokalne centrum krzewienia kultury polskiej oraz ośrodek kultu Adama Mickiewicza. Ponadto byli znani ze swej działalności dobroczynnej i organicznikowskiej. W grudniu 1918 r. Maria Chełkowska towarzyszyła Ignacemu Janowi Paderewskiemu w jego podróży z Gdańska do Poznania. W momencie wybuchu powstania wielkopolskiego była jednym z gości ostrzeżanego przez Niemców hotelu „Bazar”. W kolejnych latach starała się wywierać wpływ na polityków w sprawie zorganizowania powstania zbrojnego na Pomorzu, Warmii i Powiślu. W październiku 1939 r. pałac w Śmiełowie zajęli Niemcy, a rodzinę Chełkowskich umieszczono w obozie dla internowanych. Po wojnie zamieszkała w Krakowie, w którym zmarła 18 III 1960 r. R. Kurek, *Rękopis wspomnień o Ignacym Janie Paderewskim wyrzucony na śmieci w centrum Krakowa*, <https://krakow.ipn.gov.pl/p14/edukacja/przystanek-historia/146347,Rekopis-wspomnien-o-Ignacym-Janie-Paderewskim-wyrzucony-na-smieci-w-centrum-Krak.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).

⁵³ AIPN Kr, 882/1, Rękopis wspomnień Marii Chełkowskiej dotyczących znajomości z Ignacym Janem Paderewskim.

Maria Chelkowska z rodzicami: Janem Donimirskim i Zofią z Mittelstaedtów Donimirską, 15 V 1897 r. AIPN Kr, 882/2

i utknęły w kolanach potężnej niewiasty Jacka Malczewskiego [...]. Detonacje! Po-
płoch! Paderewscy nie mogli już wrócić do swoich apartamentów. Schronili się do
mego pokoju, potem głębiej, z oknami na podwórze – bezpieczniejsze”⁵⁴. W szere-
gach powstańców znalazł się później m.in. najstarszy syn Chelkowskiej – Franciszek
(ur. 1899 r.).

Wśród zgromadzonych memuarów warto jeszcze zwrócić uwagę przynajmniej
na dwie pozycje. Na pierwszym miejscu należy wymienić pamiętniki niezwykle
zasłużonego żołnierza WP Antoniego Machety, który walczył m.in. w wojnie polsko-
bolszewickiej, a w czasie II wojny światowej przeszedł cały szlak bojowy 2. Korpusu
Polskiego⁵⁵. Drugą pozycją jest pamiętnik żołnierza II Brygady Legionów Polskich

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Antoni Macheta (1900–1975) – powołany do armii austro-węgierskiej, walczył na froncie włoskim, gdzie dostał się do niewoli. Służbę w Wojsku Polskim rozpoczął 1 III 1919 r., kiedy ochotniczo

Ignacy Jan Paderewski swoich do siania: Nie zapomnę do śmierci - nigdy -
^{na wczasy}
w Szkoła Polska w Warszawie. 3 lata brzośmego two droższe, podczas powstania w 1861
zdradził sianie Kościuszki, jakże ja...
A ja też wspomnę, że Paderewski urodził się w 1860 r.
Pamiętam w czasie wczasy w szkole w Warszawie, Antoniusz i redaktorzy "Kronika" z Warszawy
pisał do swego brata Henryka Edwarda, do Łowicza p. Formisina.
Dopiero - w szkole w Warszawie, Antoni i redaktorzy "Kronika" z Warszawy
rozkazuje przysłać. Pamiętam, że w rok po ślubie powródziłem tym, jakie
to rozprawy. Pamiętam było się w Warszawie z Paderewski i Formisina z Łowicza w Warszawie.
Na wczasy Jan (Antoni) w Warszawie, w Warszawie. Paderewski jest nieposłusznym...
Musięć to bardzo się mięć w Warszawie, bo o samostójności w Warszawie... od czasu
śmierci. Przebieg go rozumienia w Warszawie. W Warszawie, a w Warszawie, w Warszawie.
Przejmuję go w Warszawie. W Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie.
Komentarz o Formisina - było w Warszawie. "W Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie."
W Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie.
Edward... W Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie.
Pamiętam - było w Warszawie. W Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie.
Pamiętam - było w Warszawie. W Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie, w Warszawie.

* saw. l. W. 1941 r.
* Antoni Kowalski

ARCHIWUM

Rękopis wspomnień Marii Chelkowskiej dotyczący znajomości z Ignacym Janem Paderewskim (strona pierwsza). AIPN Kr, 882/1

oraz Polskiego Korpusu Posiłkowego Józefa Fijaka, internowanego w Szeclence i oskarżonego w procesie legionistów w Maramros-Sziget (1918 r.)⁵⁶. W obu przypadkach pamiętniki zostały użyczone przez ich właścicieli w celu poddania procesowi digitalizacji. Uzyskane tą drogą kopie cyfrowe włączono do zasobu archiwalnego krakowskiego oddziału Instytutu.

Korespondencja

Listy, kartki pocztowe, telegramy oraz grypsy są kolejnymi bardzo osobistymi świadectwami historii, które przekazywane są do Instytutu w ramach projektu Archiwum Pełne Pamięci. Stanowią niezwykły pomnik więzi międzyludzkich, których podtrzymywanie niejednokrotnie było jedynym źródłem pocieszenia i nadziei dla ich autorów, często postawionych w obliczu tragicznych wydarzeń.

Najobszerniejszym zbiorem tego typu materiałów jest korespondencja Andrzeja Niezabitowskiego, żołnierza Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich, więźnia sowieckich łagrów oraz zesłańca w Republice Komi⁵⁷. Została ona przekazana do Instytutu w 2017 r. przez jego syna – Michała Niezabitowskiego⁵⁸. Podjęte przez archiwistów prace porządkowe pozwoliły wydzielić blisko 800 listów, grypsów oraz kartek pocztowych, które w przeważającej mierze dotyczą okresu, w którym Andrzej Niezabitowski przebywał na terenie Związku Sowieckiego⁵⁹. Ze względu na ich zły stan zachowania podjęto również zabiegi zmierzające do odpowiedniego zabezpieczenia i digitalizacji zbioru. Na marginesie warto także wspomnieć, że cennym uzupełnieniem przekazanej korespondencji jest teczką z dokumentami osobistymi Andrzeja Niezabitowskiego. Odnajdziemy w niej dokumenty z okresu przedwojennego (m.in. świadectwa szkolne Państwowego Gimnazjum im. Króla Stefana Batorego we Lwowie), czasów okupacji

---

wstąpił do Armii Polskiej we Włoszech. Do Polski powrócił w czerwcu 1919 r. jako żołnierz Błękitnej Armii dowodzonej przez gen. Józefa Hallera. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1927 r. został szefem Komendy Obwodu Przysposobienia Wojskowego w Dubnie. Uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. W 1940 r. został deportowany wraz z najbliższymi do obwodu archangielskiego. Po ucieczce z miejsca zesłania dołączył do ewakuowanych do Iranu Polskich Sił Zbrojnych. Przeszedł cały szlak bojowy 2. Korpusu Polskiego. Po zakończeniu II wojny światowej pozostał w Wielkiej Brytanii. AIPN Kr, 788/1–11, Pamiętniki Antoniego Machety. Zob. też R. Dyrz, I. Dziuba, *Bohaterowie wojny polsko-bolszewickiej w dokumentach...*

⁵⁶ Józef Fijak (ur. 1900 r.) – żołnierz II Brygady Legionów Polskich, Polskiego Korpusu Posiłkowego, 12. pułku piechoty w Wadowicach oraz Armii Krajowej. AIPN Kr, 879/1, t. 1, Pamiętnik Józefa Fijaka, ur. 1900 r.

⁵⁷ Andrzej Niezabitowski (1922–1998) – żołnierz Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich. Więzień sowieckich łagrów i zesłańca w Republice Komi. Po powrocie do Polski studiował geodezję górniczą na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, a następnie pracował w Przedsiębiorstwie Geofizyki Górnicztwa Naftowego w Krakowie. Zmarł 22 III 1998 r. Pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. A. Niezabitowski, *To był tylko etap. Wspomnienia z łagrów*, Kraków 1999 (nota biograficzna na okładce).

⁵⁸ Michał Niezabitowski (ur. 1962 r.) – historyk, muzealnik i wykładowca. Absolwent Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Od 2004 r. dyrektor Muzeum Historycznego m. Krakowa. W 2019 r. uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych na Uniwersytecie Pedagogicznym im. KEN w Krakowie. Zob. <https://kultura.uj.edu.pl/podyplomowe/zarzadzanie-kultura/prowadzacy-zajecia/michal-niezabitowski> (dostęp 17 IX 2021 r.).

⁵⁹ AIPN Kr, 786/6, t. 1–805, Korespondencja Andrzeja Niezabitowskiego, żołnierza Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich, więźnia sowieckich łagrów oraz zesłańca w Republice Komi, z lat 1937–1973 (listy, grypsy, karty pocztowe i in.).

Kartka pocztowa Agnieszki Osieckiej do Ireny Szaszkiwicz „Kiki”
(awers i rewers), 5 VIII 1981 r. AIPN Kr, 768/5

niemieckiej (m.in. Kennkarte, Meldebuch, Ausweis), lat spędzonych w ZSRS (m.in. zaświadczenie ukończenia kursu zawodowego), czy wreszcie z okresu po powrocie do Polski (m.in. legitymacja Zrzeszenia Studentów Polskich studenta Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie)⁶⁰.

Zaledwie rok później, w 2018 r., do krakowskiego oddziału IPN trafił kolejny obszerny i niezmiernie ciekawy zbiór korespondencji. Tym razem został on przekazany przez Jaszę Szaszekiewicz – syna znanej artystki Piwnicy pod Baranami, Ireny „Kiki” Szaszekiewicz⁶¹. Jest to kilkaset listów i kartek pocztowych przesłanych do Norwegii w związku z organizowaną przez nich w latach osiemdziesiątych XX w. akcją pomocy materialnej dla Polaków. Znajdziemy tu korespondencję z prośbami o udzielenie wsparcia, ale przede wszystkim ogromną liczbę podziękowań za otrzymane paczki wraz z serdecznymi życzeniami dla organizatorów całej akcji. Nieco dokładniejsze zapoznanie się z tym zbiorem zaowocuje natknięciem się na pojedyncze przypadki korespondencji z ludźmi kultury. Dowodem na to niech będzie kartka pocztowa od Agnieszki Osieckiej z 5 sierpnia 1981 r., w której gorąco namawia ona „Kikę” do zorganizowania w Warszawie wystawy jej obrazów⁶².

Bez wątpienia warto również odnotować zachowaną w Instytucie (najczęściej w formie kopii cyfrowych) korespondencję z niemieckich obozów koncentracyjnych. Znajdziemy w niej listy wspomnianego już Aleksandra Kołodziejczyka z KL Auschwitz do matki – Stanisławy. Z jednej strony widać na nich wyraźne ślady ingerencji cenzury obozowej w postaci wyciętych fragmentów, z drugiej natomiast na jednym z nich zdołał zachować się, namalowany kolorowymi farbami, piękny kwiat róży. Użycie farb najprawdopodobniej należy wiązać w tym przypadku z faktem, że od 1941 r. Kołodziejczyk był zatrudniony na terenie obozu jako malarz w komandzie Bauleitung-Malerei⁶³.

Z KL Auschwitz pochodzą również dwa listy przedwojennego pracownika PKP z Dąbrowy Górniczej Stanisława Źarskiego. Jak wynika z dołączonej dokumentacji, został on aresztowany 17 grudnia 1940 r. z powodu ukrywania syna lub za przynależność do Organizacji Orła Białego. Niestety, równo dwa miesiące po tym wydarzeniu oraz dwa tygodnie od wysłania przez niego ostatniego listu do żony, władze obozu poinformowały Marię Źarską o śmierci jej męża⁶⁴.

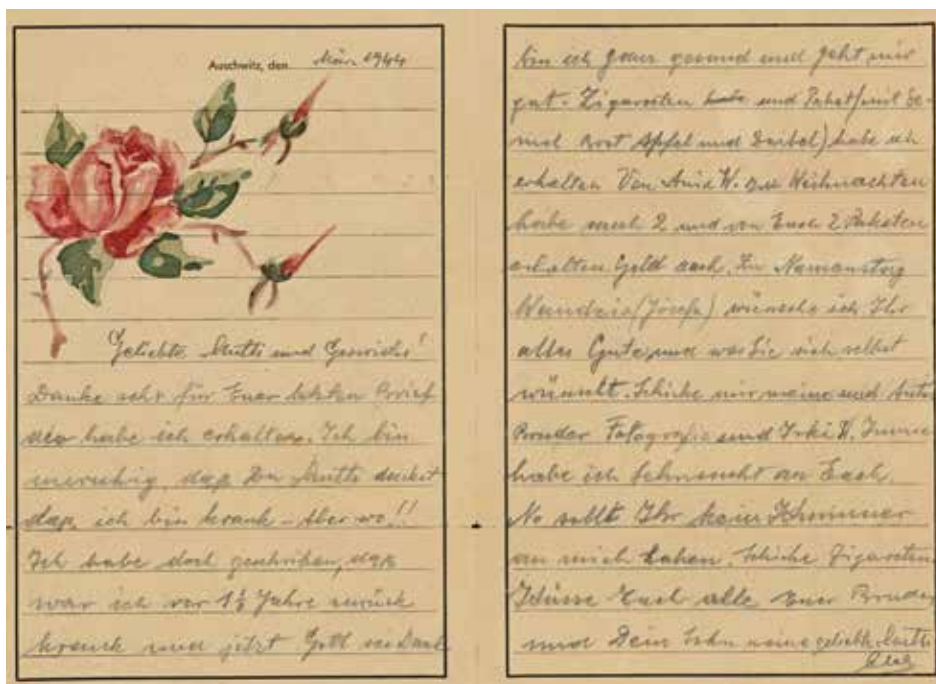
⁶⁰ AIPN Kr, 786/1, Dokumenty osobiste Andrzeja Niezabitowskiego, imię ojca: Czesław, ur. 9 V 1924 r.

⁶¹ Irena Maria Szaszekiewicz (1917–2014) – artystka Piwnicy pod Baranami. Przed wojną studiowała na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. W czasie okupacji działała w AK. W 1969 r. wyemigrowała do Norwegii, skąd w latach osiemdziesiątych organizowała pomoc humanitarną dla mieszkańców Krakowa oraz wspierała NSZZ „Solidarność”. W 2007 r. powróciła do Polski. Zmarła w 2014 r., pochowana na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. M. Skowrońska, *Zmarła najstarsza polska blogerka, muza Piwnicy pod Baranami*, <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,16463725,zmarla-najstarsza-polska-bloggerka-muza-piwnicy-pod-baranami.html> (dostęp 10 II 2022 r.).

⁶² AIPN Kr, 768/5, Zbiór listów i kart pocztowych przesłanych do Norwegii na adres Jasy Szaszekiewicz i Ireny Szaszekiewicz „Kiki” w związku z organizowaną przez nich akcją pomocy materialnej dla Polski w latach 1981–1985.

⁶³ AIPN Kr, 875/1, Materiały dotyczące losów uczestnika pierwszego masowego transportu więźniów do KL Auschwitz z 14 VI 1940 r. Aleksandra Kołodziejczyka, s. Feliksa, ur. 21 I 1914 r.

⁶⁴ AIPN Kr, 120/160, Listy Stanisława Źarskiego z KL Auschwitz do żony Marii Źarskiej (dołączona koperta) z 19 I i 2 II 1941 r.

**List Aleksandra Kołodziejczyka z KL Auschwitz do matki Stanisławy,
marzec 1944 r. AIPN Kr, 875/1**

Wśród korespondencji z innych obozów odnaleźć możemy m.in. kartkę pocztową więźnia obozu koncentracyjnego w Oranienburgu Zbigniewa Rutkowskiego⁶⁵ oraz listy rodziny Kalamusów z KL Ravensbrück⁶⁶.

Pamiętki i eksponaty

Szczególnym rodzajem materiałów przekazywanych do Instytutu są przedmioty i urządzenia, których rola w procesie historycznym jest niepodważalna. Dzisiaj stanowią one cenne obiekty mogące z powodzeniem znaleźć się na niejednej ekspozycji historycznej.

Jednym z nich jest przekazany w 2018 r. przez Annę Wierzbicką-Bogacz⁶⁷ powielacz marki Gestetner 420, który w latach osiemdziesiątych XX w. wykorzystywany był przez

⁶⁵ AIPN Kr, 844/1, Kartka pocztowa więźnia obozu koncentracyjnego w Oranienburgu Zbigniewa Rutkowskiego adresowana do Marii Rutkowskiej zamieszkałej w Krakowie.

⁶⁶ AIPN Kr, 803/11, Listy rodziny Kalamusów z niemieckich obozów koncentracyjnych, a także klepsydry Bolesława i Mieczysława Kalamusów.

⁶⁷ Anna Wierzbicka-Bogacz (ur. 1951 r.) – pracownik Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Była przewodniczącą Komisji Wydziałowej Wydziału Elektrycznego NSZZ „Solidarność” na Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, a następnie członkiem Komisji Zakładowej. W latach 1982–1989 zaangażowana w działalność opozycyjną (m.in. druk i kolportaż wydawnictw drugiego obiegu). Zob. <https://odznaczeni-kwis.ipn.gov.pl/persons/view/698101b9-639d-4de0-8016-bae6535bf133> (dostęp 17 IX 2021 r.).

Powielacz marki Gestetner 420 wykorzystywany w latach osiemdziesiątych XX w. przez struktury NSZZ „Solidarność” Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. AIPN Kr, 795/1

struktury NSZZ „Solidarność” Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie do kopiowania wydawnictw drugiego obiegu⁶⁸. Jego historia sięga jesieni 1982 r., kiedy to wraz z darami został przywieziony ze Szwecji. Od tego czasu używany był w konspiracyjnej drukarni mieszczącej się na terenie Akademii, a dokładnie w pomieszczeniu magazynowym w łączniku B2-B3. Wybudowano tam dodatkową ściankę, za którą chowano powielacz, offset, materiały drukarskie, a także archiwizowane wydawnictwa drugiego obiegu. Drukowano na nim m.in. numery tygodnika „Krakus”, homilie Jana Pawła II, *Kłopoty z socjalizmem* Leszka Kołakowskiego, *Wojnę z narodem widzianą od środka* Ryszarda Kuklińskiego czy felietony Stanisława Kisielewskiego oraz wiersze Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego. Po wielu latach – podczas remontu pomieszczeń uczelnianych – powielacz został odnaleziony dokładnie w tym samym miejscu, w którym ukryto go jeszcze w okresie obowiązywania stanu wojennego⁶⁹. Do Oddziału Instytutu w Krakowie przekazano go wraz z oryginalnymi przyborami drukarskimi (farby, papier, matryce białkowe), a także z obszernym zbiorem wydawnictw drugiego obiegu.

W przypadku, gdy pamiętki mają nie tylko dużą wartość historyczną i poznawczą, ale również osobistą i sentymentalną, pracownicy Instytutu proponują ich użyczenie

⁶⁸ AIPN Kr, 795/1, Powielacz marki Gestetner 420 wykorzystywany w latach osiemdziesiątych XX w. przez struktury NSZZ „Solidarność” w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie.

⁶⁹ AIPN Kr, 795/5, Relacja historyczna autorstwa Anny Wierzbickiej-Bogacz dotycząca powielacza Gestetner 420.

Miniatura akordeonu wykonana przez Stefana Dudka podczas pobytu w więzieniu karno-śledczym UB przy ul. Montelupich w Krakowie. AIPN Kr, 863/1

w celu wykonania fotografii. Z takiej możliwości skorzystała Monika Kwiec, która w 2020 r. udostępniła krakowskiemu IPN niezwykle cenną pamiątkę rodzinną w postaci miniatury akordeonu, wykonanej ręcznie przez Stefana Dudka⁷⁰ podczas jego pobytu w więzieniu karno-śledczym UB przy ul. Montelupich w Krakowie⁷¹. W 1946 r. został on aresztowany pod zarzutem wykonania pieczęci na zamówienie działającego na Sądecczyźnie oddziału podziemia niepodległościowego Żandarmeria AK, dowodzonego przez Stanisława Piszczka ps. „Okrzeja”⁷². Misterna miniatura akordeonu została wykonana z kawałków chleba, a umieszczony na niej ozdobny napis może sugerować, że pracę nad tą niezwykłą pamiątką z Montelupich Stefan Dudek ukończył 20 lutego 1947 r.

Warto zaznaczyć, że nie jest to jedyne rękodzieło w zasobie krakowskiego oddziału IPN, które zostało wykonane w trakcie pobytu w więzieniu z powodu prowadzenia

⁷⁰ Stefan Dudek (ur. 1922 r.) – fotograf i zegarmistrz. W czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu wyrabiał pieczęcie dla organizacji podziemia niepodległościowego. 17 XII 1946 r. skazany za swoją działalność na dwa lata pozbawienia wolności. R. Kurek, *Pamiątka z Montelupich*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/125465,Pamiatka-z-Montelupich.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).

⁷¹ AIPN Kr, 863/1, Miniatura akordeonu wykonana z chleba przez Stefana Dudka podczas pobytu w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie z datą 20 II 1947 r.

⁷² AIPN Kr, 07/1350, Akta śledztwa w sprawie podejrzeń o wykonanie pieczęci przeznaczonych dla oddziału podziemia niepodległościowego prowadzonego przeciwko Stefanowi Dudkowi, imię ojca: Józef, ur. 15 II 1922 r., Mieczysławowi Studenckiemu, imię ojca: Józef, ur. 19 XI 1927 r.

działalności niepodległościowej. W Instytucie znajdziemy bowiem plakietkę i proporczyk wykonane przez działacza śląsko-dąbrowskiej „Solidarności” Franciszka Raese⁷³ podczas internowania w Ośrodku Odosobnienia w Zabrze-Zaborzu. Warto zwrócić uwagę przede wszystkim na proporczyk, w którego centralnej części znajduje się orzeł w koronie oraz wizerunek Matki Boskiej, a wokół podpisy osób internowanych w zabrzańskim ośrodku⁷⁴.

Nieśmiertelnik Adolfa Nitki z Oflagu II A Prenzlau. AIPN Kr, 816/1

W zasobie krakowskiego IPN znajdziemy również m.in. nieśmiertelnik Adolfa Nitki z okresu uwięzienia w Oflagu II A Prenzlau (numer jeniecki 2072)⁷⁵, symboliczne łopatki upamiętniające budowę kopca Józefa Piłsudskiego w Krakowie⁷⁶, a także część ekwipunku żołnierza z okresu II wojny światowej w postaci mydelniczki wraz z pędzlem do golenia⁷⁷. Poza tym najliczniej reprezentowanym darem z tej kategorii bez wątpienia pozostają ulotki oraz plakietki i przypinki o treści patriotycznej, religijnej i antyreżimowej z lat osiemdziesiątych XX w.⁷⁸

⁷³ Franciszek Raese (ur. 1952 r.) – pracownik Fabryki Samochodów Małolitrażowych w Tychach. Działalność w strukturach opozycji solidarnościowej rozpoczął w Komitecie Założycielskim NSZZ „Solidarność” FSM w Tychach. Następnie został wybrany na członka Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Tychach. Na przełomie 1980 i 1981 r. kierował pracami Sekcji Interwencyjnej MKZ Tychy. Od sierpnia do listopada 1982 r. był internowany w Ośrodku Odosobnienia w Zabrze-Zaborzu. T. Kurpierz, J. Neja, *„Solidarność” śląsko-dąbrowska 1980–1981. Szkic do monografii i dokumenty własne*, Katowice 2012, s. 102, 122, 133, 312; R. Kurek, *Pamiętki Franciszka Raese z internowania w czasie stanu wojennego*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/155630,Archiwum-Pelne-Pamieci-Pamiatki-Franciszka-Raese-z-internowania-w-czasie-stanu-w.html> (dostęp 8 II 2022 r.).

⁷⁴ AIPN Kr, 826/1, Materiały dotyczące działalności Franciszka Raese w NSZZ „Solidarność” oraz internowania w Ośrodku Odosobnienia w Zabrze-Zaborzu. Zob. też T. Kurpierz, J. Neja, *„Solidarność” śląsko-dąbrowska 1980–1981...*, s. 102, 122, 133.

⁷⁵ AIPN Kr, 816/1, Fotografia portretowa oraz nieśmiertelnik (numer jeniecki 2072) Adolfa Nitki z pobytu w Oflagu II A Prenzlau.

⁷⁶ AIPN Kr, 831/4, Symboliczne łopatki upamiętniające budowę kopca Józefa Piłsudskiego w Krakowie.

⁷⁷ AIPN Kr, 797/6, Mydelniczka wojskowa wraz z pędzlem do golenia.

⁷⁸ Zob. m.in.: AIPN Kr, 884/8, Przypinki o treści patriotycznej, religijnej i antyreżimowej z lat osiemdziesiątych XX w.; AIPN Kr, 836/4, Plakietki zawierające różne wersje logotypu NSZZ „Solidarność” oraz inne treści o charakterze antyreżimowym; AIPN Kr, 818/6, Plakietki Zarządu Wielkopolskiego

Wydawnictwa drugiego obiegu

Wśród materiałów historycznych przekazywanych przez darczyńców krakowskiego oddziału IPN nie sposób pominąć wydawnictw drugiego obiegu (bezdebitowych) z lat osiemdziesiątych XX w. Nierzadko przy ich przekazaniu można dowiedzieć się wielu interesujących historii dotyczących okoliczności ich ukrywania oraz sposobów kolportażu. Należy jednak podkreślić, że długotrwałe przechowywanie materiałów w niekorzystnych warunkach często fatalnie odbijało się na ich stanie technicznym. W takich przypadkach Instytut podejmuje działania, aby wydawnictwa te zabezpieczyć przed dalszą degradacją.

Przekazane druki (zarówno zwarte, jak i ciągłe) obrazują ogrom pracy wydawniczej wykonywanej przez opozycję antykomunistyczną w ostatniej dekadzie PRL. W krakowskim oddziale odnajdziemy zarówno dobrze znane czasopisma, np. „Goniec Małopolski”⁷⁹, „Krzyż Nowohucki”⁸⁰ czy „Zomorządność”⁸¹, jak również te nieco mniej rozpoznawalne – „Sprawa”⁸², „Obserwator Robotniczy”⁸³ czy „Orlik”⁸⁴. Wśród druków zwartych natrafimy natomiast na dziesiątki utworów największych pisarzy z Polski (m.in. Leszka Kołakowskiego⁸⁵, ks. Józefa Tischnera⁸⁶) i ze świata (m.in. Aleksandra Solżenicyna⁸⁷, Milтона Friedmana⁸⁸), które z powodów politycznych i ideologicznych nie mogły ujrzeć światła dziennego za żelazną kurtyną.

***

Pierwsze pięć lat realizacji projektu Archiwum Pełne Pamięci przez Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie przyniosło nadspodziewanie dobre rezultaty. Udało się pozyskać bardzo dużo wartościowych materiałów historycznych, z których znaczna część (w momencie pisania tych słów) była już przedmiotem prac badawczych lub służyła za podstawę do działalności edukacyjnej Instytutu. Za przykład niech posłużą przywołane powyżej wspomnienia Albina Tobiasza Kaca, które kreślący te słowa wykorzystał przy opracowaniu biogramu naukowego Romana Romkowskiego.

Co bardzo istotne, wymiernym efektem projektu nieustająco towarzyszy narracja uwarżliwiająca społeczeństwo na problem niszczenia pamiątek historycznych stanowiących część naszego dziedzictwa kulturowego. Rosnący z roku na rok odzew ze strony

---

Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici” z 1981 r.; AIPN Kr, 795/4, t. 44, Ulotki, plakaty, kartki pocztowe i inne materiały agitacyjne NSZZ „Solidarność” z lat osiemdziesiątych XX w.; AIPN Kr, 836/5, Naklejki, kalendarze, ulotki, koperty pocztowe i inne materiały sygnowane przez NSZZ „Solidarność”.

⁷⁹ AIPN Kr, 836/18, „Goniec Małopolski”, nr 12, 13, 15–37, 39–56 z 1981 r.; AIPN Kr, 767/1, Czasopisma drugiego obiegu wydawniczego z lat osiemdziesiątych XX w.

⁸⁰ AIPN Kr, 855/1, t. 5, Archiwum Adama Macedońskiego: „Krzyż Nowohucki”, nr 5–6 z 1981 r.; AIPN Kr, 784/5, „Krzyż Nowohucki”, nr 4–6, 1–10 z lat 1980–1981.

⁸¹ AIPN Kr, 795/4, t. 24, „Zomorządność”, nr 21/22 z 1982 r.; nr 75, 76 z 1984 r.; nr 100 z 1985 r.; AIPN Kr, 874/11, „Zomorządność”, nr 162 z 1988 r.; nr 174 z 1989 r.

⁸² AIPN Kr, 784/33, „Sprawa”, nr 20, 23 z 1989 r.

⁸³ AIPN Kr, 784/40, Zbiór czasopism i innych wydawnictw drugiego obiegu z lat 1980–1989.

⁸⁴ AIPN Kr, 784/19, „Orlik”, nr 2, 5, 6 z lat 1988–1989.

⁸⁵ AIPN Kr, 795/4, t. 43, L. Kołakowski, *Kłopoty z socjalizmem*, Kraków 1983.

⁸⁶ AIPN Kr, 836/60, J. Tischner, *Polski kryzys pracy*, Kraków 1981.

⁸⁷ AIPN Kr, 836/100, A. Solżenicyn, *Archipelag GULag*, t. 1, cz. 1, 3, 4, 5, 6, Kraków 1984.

⁸⁸ AIPN Kr, 658/68, M. Friedman, R. Friedman, *Wolni wobec wyboru*, Kraków 1984.

osób i instytucji zainteresowanych przekazaniem materiałów do Instytutu pozwala mieć nadzieję, że do takich przypadków będzie dochodziło coraz rzadziej.

Nie oznacza to oczywiście, że realizacja projektu nie natrafia na żadne trudności. W odczuciu autora dużym wyzwaniem organizacyjnym pozostaje m.in. docieranie do właściwych grup docelowych, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży. Być może pewnym rozwiązaniem tej kwestii byłoby np. prowadzenie lekcji archiwalnych dla szkół w oparciu o źródła pozyskane w ramach Archiwum Pełnej Pamięci. Jeśli zaś chodzi o same materiały historyczne, to często napotykanym problemem jest stan ich zachowania. Szczególnie widać to na przykładzie wydawnictw drugiego obiegu, które niejednokrotnie całymi latami przechowywane były w ukryciu – w zawilgoconych piwnicach, pod stertami węgla czy ziemniaków.

Należy wreszcie zauważyć, że wykorzystywanie przez historyków w celach naukowych archiwaliów zgromadzonych w ten szczególny sposób w IPN niesie za sobą istotny postulat w zakresie prowadzenia krytyki źródeł. Należy bowiem pamiętać, że w znaczącej części materiały te zanim trafiły na archiwalne półki, były przedmiotem oceny i selekcji ze strony samych darczyńców. W praktyce trudno jest ocenić, jak bardzo istotny jest to problem, aczkolwiek bez wątpienia jest to charakterystyczny rys tych materiałów. To m.in. dlatego w opracowywanych przez Instytut pomocach archiwalnych możemy odnaleźć informacje na temat ich pozyskania w drodze realizacji projektu Archiwum Pełnej Pamięci.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie

07/1350; 120/160; 658/68; 662/27; 662/138; 662/339; 662/340; 662/346; 696/2; 714/2–15; 747/1; 768/5; 784/19; 784/33; 784/40; 786/1; 786/6, t. 1–805; 788/1–11; 795/1; 795/4–5; 797/6; 800/48; 803/11; 804/1; 806/1–35; 812/1; 816/1; 816/6; 819/1–2; 823/1–2; 826/1; 827/1; 831/4; 835/1; 836/1; 836/4–5; 836/18; 836/60; 836/100; 837/1–2; 844/1; 846/1; 848/1–5; 855/1, t. 5; 856/1–2; 858/1–4; 860/1; 860/3; 862/1–302; 863/1; 865/1; 870/1–2; 875/1–2; 882/1; 884/1; 884/8; 926/1.

Opracowania

Archiwum Pełnej Pamięci – ruszył nowy projekt i portal IPN. Konferencja inaugurująca nowy projekt i portal IPN – Archiwum Pełnej Pamięci, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/40161,Konferencja-prasowa-na-temat-nowego-projektu-IPN-Archiwum-Pelne-Pamieci-19-maja-.html> (dostęp 24 VIII 2021 r.).

Brożek A., *Zdzisław Baszak „Pirat”, oficer dywersji Obwodu AK Dąbrowa Tarnowska*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/124922,Zdzislaw-Baszak-Pirat-oficer-dywersji-obwodu-AK-Dabrowa-Tarnowska.html> (dostęp 9 II 2022 r.).

Dyrz R., Dziuba I., *Bohaterowie wojny polsko-bolszewickiej w dokumentach z Oddziałowego Archiwum IPN w Krakowie*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/105566,Archiwum-Pelne-Pamieci-na-stulecie-Bitwy-Warszawskiej-Ludwik-Sobalski-i-Antoni-M.html> (dostęp 7 IX 2021 r.).

Dyrz R., „Poznałem piękno życia”. *Pamiętniki Antoniego Machety* [w:] „...aby każdy okruch historii został uratowany!”. *Archiwum Pełnej Pamięci*, red. T. Gallewicz-Dołowa, W. Kujawa, Warszawa 2021.

- Dziuba I., *Uratowane ze śmietnika. Zbiór druków ulotnych MKZ NSZZ „Solidarność” Region Małopolska* [w:] „...aby każdy okruch historii został uratowany!”. *Archiwum Pełne Pamięci*, red. T. Gallewicz-Dołowa, W. Kujawa, Warszawa 2021.
- Fitowa A., *Stanisław Mierzwa „Słomka” na tle swoich czasów*, Wierzchosławice 1994.
- Fitowa A., *Stanisław Mierzwa. Od Polskiej Akademickiej Młodzieży Ludowej do władz naczelnych Stronnictwa Ludowego* [w:] *Stanisław Mierzwa (1905–1985). Ludowiec i działacz niepodległościowy*, red. M. Szpytma, Warszawa–Kraków 2011.
- Gmitruk J., *Działalność podczas II wojny światowej* [w:] *Stanisław Mierzwa (1905–1985). Ludowiec i działacz niepodległościowy*, red. M. Szpytma, Warszawa–Kraków 2011.
- Gretzngier R., *Pilot i lekarz. Biografia krakowskiego lekarza i lotnika dr. Mieczysława Pawła Pietrzyka*, „Gapa – Lotniczy Magazyn Historyczny” 2020, nr 33.
- Jędrzejczak J., *Mówi polskie radio Kair*, „Archiwum Emigracji. Studia–Szkice–Dokumenty” 2001, z. 4.
- Kot J., *Adwokat Stanisław Mierzwa i jego dzieło*, „Palestra” 1986, nr 12.
- Kurek R., *Adolf Nitka w niemieckiej niewoli*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/135484,Adolf-Nitka-w-niemieckiej-niewoli.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).
- Kurek R., *Aleksander Kołodziejczyk z pierwszego masowego transportu więźniów do KL Auschwitz*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/145090,Archiwum-Pelne-Pamieci-Aleksander-Kolodziejczyk-z-pierwszego-masowego-transportu.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).
- Kurek R., *Mateczka z Ravensbrück*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/140180,Mateczka-z-Ravensbrck.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).
- Kurek R., *Pamiętka z Montelupich*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/125465,Pamiatka-z-Montelupich.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).
- Kurek R., *Rękopis wspomnień o Ignacym Janie Paderewskim wyrzucony na śmieci w centrum Krakowa*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/146347,Rekopis-wspomnien-o-Ignacym-Janie-Paderewskim-wyrzucony-na-smieci-w-centrum-Krak.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).
- Kurek R., *Rolnicza „Solidarność” w Charsznicy*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/144452,Archiwum-Pelne-Pamieci-Rolnicza-Solidarnosc-w-Charsznicy.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).
- Kurek R., *Romkowski Roman* [w:] *Leksykon bezpieki. Kadra kierownicza aparatu bezpieczeństwa 1944–1956*, t. III, Warszawa 2022.
- Kurek R., *Tysiąc fotografii z prywatnych zbiorów Stanisława Mierzwy w zasobie archiwalnym Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie* [w:] „...aby każdy okruch historii został uratowany!”. *Archiwum Pełne Pamięci*, red. T. Gallewicz-Dołowa, W. Kujawa, Warszawa 2021.
- Kurek R., *Witos, Mierzwa, Mikołajczyk, Reymont... Unikatowa kolekcja zdjęć przekazana krakowskiemu IPN*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/120976,Archiwum-Pelne-Pamieci-Witos-Mierzwa-Mikolajczyk-Reymont-Unikatowa-kolekcja-zdje.html?search=62563088110544> (dostęp 31 VIII 2021 r.).
- Kurpierz T., Neja J., *„Solidarność” śląsko-dąbrowska 1980–1981. Szkic do monografii i dokumenty własne*, Katowice 2012.

Niezabitowski A., *To był tylko etap. Wspomnienia z łagrów*, Kraków 1999.

Pietrzyk J.A., *Pilot i lekarz 307. Nocnego Dywizjonu Myśliwskiego „Lwowskich Puchaczy”*, „Alma Mater” 2020, nr 219.

Skowrońska M., *Zmarła najstarsza polska blogerka, muza Piwnicy pod Baranami*, <https://krakow.wyborecza.pl/krakow/7,44425,16463725,zmarla-najstarsza-polska-bloggerka-muza-piwnicy-pod-baranami.html> (dostęp 10 II 2022 r.).

Szpytma M., *Ludowcy skazani na milczenie*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 3.

STRESZCZENIE

W maju 2017 r. prezes Instytutu Pamięci Narodowej dr Jarosław Szarek zainaugurował projekt Archiwum Pełne Pamięci. Jego głównym celem było – i jest do chwili obecnej – gromadzenie w archiwum Instytutu materiałów historycznych (dokumentów, fotografii, pamiątek i in.) przekazanych przez osoby prywatne i instytucje, zarówno z Polski, jak i z zagranicy. Po ich odpowiednim zabezpieczeniu i opracowaniu są one udostępniane, przede wszystkim w celach badawczych i edukacyjnych.

Artykuł omawia rezultaty pierwszych pięciu lat (2017–2021) funkcjonowania przedsięwzięcia w Oddziale Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie. Przedstawia najciekawsze materiały historyczne pozyskane do zasobu archiwalnego krakowskiego IPN w ramach realizacji APP. Ukazuje ich niezwykle bogactwo i różnorodność. Charakteryzuje zgromadzone w ten sposób dokumenty, fotografie, materiały audiowizualne, wspomnienia i pamiętniki, korespondencję, pamiątki i eksponaty, a także wydawnictwa drugiego obiegu z lat osiemdziesiątych XX w.

Uwaga autora skupiła się również na omówieniu walorów edukacyjnych projektu Archiwum Pełne Pamięci oraz ocenie efektów jego realizacji, a także na perspektywach jego dalszego rozwoju.

Słowa kluczowe: Archiwum Pełne Pamięci, APP, narodowy zasób archiwalny, Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie, pamiątki rodzinne, archiwa prywatne, ochrona dóbr kultury.

ABSTRACT

In May 2017, Dr Jarosław Szarek, [then] president of the Institute of National Remembrance (IPN), inaugurated the Archive Full of Remembrance (Archiwum Pełne Pamięci, APP) project. Its main objective was – and has been until now – the collection of historical materials (documents, photographs, memorabilia, etc.) donated by private individuals and institutions, both from Poland and abroad, in the Institute's archive. After they are properly secured and processed, they are made available, primarily for research and educational purposes.

The article discusses the results of the first five years (2017–2021) of the project's operation at the Institute of National Remembrance branch office in Krakow. The most interesting historical materials acquired for the IPN archival repository in Krakow under the auspices of the APP project are presented. Their extraordinary richness and diversity is shown and the collected documents, photographs, audio-visual materials, memoirs and diaries, correspondence, memorabilia and exhibits, as well as so-called "second-circulation publications" (wydawnictwa drugiego obiegu) [illegal underground publishing – the Polish version of samizdat] from the 1980s are presented.

The author also discusses the educational value of the Archive Full of Remembrance project and assesses the effects of its implementation, as well as prospects for its further development.

Keywords: Archive Full of Remembrance, APP, national archival repository, Institute of National Remembrance Branch Office in Krakow, family mementoes, private archives, protection of cultural property.